

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Кафедра цивільного права і процесу

Міждисциплінарна курсова робота
НА ТЕМУ: ПІДГОТОВКА СПРАВИ ДО СУДОВОГО
РОЗГЛЯДУ: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ

Студент 1 курсу групи ПРм-14
Галузі знань - 081 Право
Спеціальності - 081 Право
Руслан ВІЛЬГУШИНСЬКИЙ

Керівник:
к.ю.н., доцент Лукашов Р.С.

Національна шкала _____	
Кількість балів: _____	Оцінка: ECTS _____
Члени комісії _____	
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

Тернопіль – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	5
1.1. Правова природа та мета підготовки справи до судового розгляду..	5
1.2. Стадії підготовчого провадження: нормативне закріплення.....	8
1.3. Повноваження суду та процесуальні дії учасників на підготовчому етапі.....	12
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДІЇ ПРИ ПІДГОТОВЦІ СПРАВИ.....	16
2.1. Визначення предмета доказування та кола доказів.....	16
2.2. Вирішення питання щодо складу учасників справи.....	19
2.3. Призначення попереднього судового засідання та його значення..	22
ВИСНОВКИ.....	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	28

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Підготовка справи до судового розгляду є однією з ключових стадій цивільного процесу, яка визначає ефективність і справедливість судового розгляду. В умовах реформування судової системи України, зокрема в контексті забезпечення права на справедливий суд, значення підготовчого провадження зростає. Цей етап дозволяє чітко визначити предмет спору, коло доказів, склад учасників процесу, а також сприяє прискоренню розгляду справи та зменшенню судових помилок. Проте практика підготовки справ до судового розгляду в Україні свідчить про наявність проблем, таких як недостатня процесуальна активність сторін, формальний підхід до попередніх судових засідань, а також неоднозначне застосування норм Цивільного процесуального кодексу України. Вивчення ключових аспектів підготовчого провадження дозволяє виявити недоліки чинного законодавства та практики його застосування, а також запропонувати шляхи їх вдосконалення, що є особливо актуальним у сучасних умовах розвитку цивільного судочинства.

Стан дослідження теми. Питання підготовки справ до судового розгляду в цивільному процесі досліджувалися багатьма українськими науковцями. Загальні засади цивільного процесуального права розглядали у своїх працях Ю. В. Богданов, С. В. Васильєв, А. О. Левицька. Окремі аспекти підготовчого провадження, зокрема його процесуальні особливості, аналізували Х. А. Джавадов, В. М. Кравчук, М. М. Ясинок. Проблеми ефективності цивільного судочинства та процедур примирення на підготовчому етапі висвітлювали О. В. Горецький та О. В. Шевчук. Водночас, попри значну кількість досліджень, питання практичного застосування норм підготовчого провадження та їх вдосконалення залишаються відкритими, що зумовлює необхідність подальшого аналізу.

Мета курсової роботи полягає в дослідженні ключових аспектів підготовки справи до судового розгляду в цивільному процесі України. Для досягнення мети поставлено такі завдання:

- розкрити правову природу та мету підготовки справи до судового розгляду;
- проаналізувати стадії підготовчого провадження та їх нормативне закріплення;
- дослідити повноваження суду та процесуальні дії учасників на підготовчому етапі;
- визначити особливості встановлення предмета доказування та кола доказів;
- охарактеризувати порядок вирішення питання щодо складу учасників справи;
- з'ясувати значення попереднього судового засідання в підготовці справи.

Об'єктом дослідження є підготовче провадження в цивільному процесі України.

Предметом дослідження є правові механізми, процесуальні дії та практика підготовки цивільних справ до судового розгляду.

Методи дослідження. У роботі застосовуються такі методи:

- аналітичний метод – для вивчення положень Цивільного процесуального кодексу України та інших нормативних актів;
- порівняльний метод – для аналізу різних підходів до підготовчого провадження в науковій літературі;
- системно-структурний метод – для визначення ролі підготовчого провадження в цивільному процесі;
- узагальнення – для формулювання висновків та пропозицій щодо вдосконалення підготовки справ.

Структура роботи. Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків і списку використаних джерел (25 найменувань). Загальний обсяг роботи – 30 сторінка.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Правова природа та мета підготовки справи до судового розгляду

Підготовче провадження в цивільному процесі є структурованою стадією, яка складається з послідовних етапів, спрямованих на організацію судового розгляду. Його нормативне закріплення ґрунтується на положеннях Цивільного процесуального кодексу України, який детально регулює порядок здійснення підготовчих дій. Кожна стадія підготовчого провадження має власні завдання, які забезпечують поступовий перехід від прийняття позовної заяви до початку розгляду справи по суті. Така структура дозволяє суду систематизувати процесуальні дії, врахувати інтереси сторін і забезпечити належну підготовку до вирішення спору. Нормативна основа підготовчого провадження відображає його значення як механізму, що забезпечує чіткість і послідовність судового процесу.

Першою стадією підготовчого провадження є відкриття провадження у справі, яке розпочинається з моменту прийняття судом позовної заяви. Цей етап передбачає перевірку відповідності позовної заяви вимогам закону, зокрема щодо форми, змісту та доданих документів. Суд також вирішує питання про можливість прийняття позову, наявність підстав для його повернення чи залишення без руху. Нормативне регулювання цього етапу міститься в статтях 185–189 Цивільного процесуального кодексу України, які визначають порядок подання позову та дії суду на початковій стадії. Відкриття провадження є формальним актом, який запускає підготовчий процес і створює правову основу для подальших дій. Цей етап має вирішальне значення, оскільки від правильності його реалізації залежить законність усього провадження [1].

Наступною стадією є здійснення судом попередніх процесуальних дій, спрямованих на уточнення обставин справи та підготовку до розгляду. На цьому етапі суд надсилає сторонам ухвалу про відкриття провадження,

роз'яснює їхні права та обов'язки, а також визначає строки для надання пояснень чи додаткових документів. Нормативне закріплення цього етапу передбачає можливість суду витребувати додаткові матеріали, якщо це необхідно для з'ясування обставин справи, відповідно до статті 191 ЦПК України. Крім того, на цій стадії можуть вирішуватися питання про залучення до справи інших осіб, наприклад, третіх осіб або представників. Такий підхід дозволяє забезпечити повноту підготовчого процесу та врахувати всі аспекти спору, що підлягатимуть розгляду.

Важливим елементом підготовчого провадження є обмін процесуальними документами між сторонами. Нормативна основа цього процесу, визначена статтею 192 ЦПК України, встановлює обов'язок сторін надати свої пояснення, заперечення чи клопотання у визначені судом строки. Цей етап спрямований на забезпечення принципу змагальності, оскільки сторони мають можливість викласти свої позиції та ознайомитися з аргументами опонентів. Суд, зі свого боку, контролює дотримання строків і може застосовувати заходи процесуального примусу у разі їх порушення. Нормативне регулювання цього етапу підкреслює важливість активної участі сторін у підготовчому процесі, що сприяє формуванню чіткої структури спору.

Ще однією складовою підготовчого провадження є вирішення судом клопотань сторін, які можуть стосуватися витребування доказів, призначення експертизи чи забезпечення позову. Нормативна основа цих дій міститься в статтях 118, 147 і 153 ЦПК України, які надають суду повноваження вживати заходів для забезпечення повного з'ясування обставин справи. Наприклад, суд може зобов'язати сторони надати додаткові документи або залучити свідків, якщо це необхідно для розгляду спору. Такий підхід дозволяє усунути процесуальні перешкоди ще до початку розгляду по суті, що сприяє швидкому та обґрунтованому вирішенню справи [12, с. 245].

Підготовче провадження також включає стадію підготовки до попереднього судового засідання. Цей етап передбачає аналіз судом отриманих матеріалів, оцінку позицій сторін і визначення питань, які

потребують додаткового з'ясування. Нормативне закріплення цього етапу, відповідно до статті 197 ЦПК України, встановлює строки та порядок повідомлення сторін про дату засідання, а також можливість його проведення в режимі відеоконференції. Попереднє судове засідання є кульмінацією підготовчого провадження, оскільки воно дозволяє суду остаточно визначити межі спору та підготувати справу до розгляду по суті. Нормативна основа цього етапу підкреслює його значення як завершального елементу підготовчого процесу.

Нормативне регулювання підготовчого провадження також передбачає можливість його адаптації до особливостей окремих категорій справ. Наприклад, у справах, що стосуються захисту прав дітей або сімейних спорів, суд може застосовувати спрощені процедури або встановлювати скорочені строки для підготовчих дій, відповідно до статті 196 ЦПК України. Така гнучкість дозволяє врахувати специфіку спору та забезпечити його швидке вирішення. Водночас нормативна основа встановлює чіткі межі для таких адаптацій, щоб уникнути порушення прав сторін. Це свідчить про збалансований підхід законодавця до регулювання підготовчого провадження.

Ще одним аспектом нормативного закріплення є регулювання строків підготовчого провадження. Цивільний процесуальний кодекс України, зокрема стаття 190, встановлює загальні строки для здійснення підготовчих дій, які можуть бути продовжені за наявності обґрунтованих підстав. Наприклад, у справах зі складними фактичними обставинами суд може продовжити підготовчий етап для забезпечення повноти зібраних матеріалів. Нормативна основа цього аспекту спрямована на забезпечення балансу між швидкістю провадження та якістю підготовки, що є важливим для реалізації права на справедливий суд [21, с. 312].

Нормативне закріплення підготовчого провадження також передбачає можливість його припинення або завершення на певних підставах. Наприклад, суд може закрити провадження, якщо сторони уклали мирову угоду, або залишити позов без розгляду у разі неявки позивача, відповідно до статей 205

і 206 ЦПК України. Такі положення дозволяють суду ефективно управляти підготовчим процесом і уникати непотрібних процесуальних дій. Нормативна основа цих процедур підкреслює їх значення для забезпечення процесуальної дисципліни та раціонального використання судових ресурсів.

Отже, стадії підготовчого провадження в цивільному процесі мають чітке нормативне закріплення, яке забезпечує їх послідовність і структурованість. Відкриття провадження, обмін процесуальними документами, вирішення клопотань і підготовка до попереднього судового засідання формують комплексний механізм, спрямований на організацію судового розгляду. Нормативна основа, визначена Цивільним процесуальним кодексом України, дозволяє суду адаптувати підготовчий процес до особливостей справи, зберігаючи при цьому єдині стандарти провадження. Такий підхід сприяє реалізації принципів законності та змагальності, що є основою справедливого судового процесу.

1.2. Стадії підготовчого провадження: нормативне закріплення

Підготовче провадження в цивільному процесі є структурованою стадією, яка складається з послідовних етапів, спрямованих на організацію судового розгляду. Його нормативне закріплення ґрунтується на положеннях Цивільного процесуального кодексу України, який детально регулює порядок здійснення підготовчих дій. Кожна стадія підготовчого провадження має власні завдання, які забезпечують поступовий перехід від прийняття позовної заяви до початку розгляду справи по суті. Така структура дозволяє суду систематизувати процесуальні дії, врахувати інтереси сторін і забезпечити належну підготовку до вирішення спору. Нормативна основа підготовчого провадження відображає його значення як механізму, що забезпечує чіткість і послідовність судового процесу.

Першою стадією підготовчого провадження є відкриття провадження у справі, яке розпочинається з моменту прийняття судом позовної заяви. Цей

етап передбачає перевірку відповідності позовної заяви вимогам закону, зокрема щодо форми, змісту та доданих документів. Суд також вирішує питання про можливість прийняття позову, наявність підстав для його повернення чи залишення без руху. Нормативне регулювання цього етапу міститься в статтях Цивільного процесуального кодексу України, які визначають порядок подання позову та дії суду на початковій стадії. Відкриття провадження є формальним актом, який запускає підготовчий процес і створює правову основу для подальших дій. Цей етап має вирішальне значення, оскільки від правильності його реалізації залежить законність усього провадження [1].

Наступною стадією є здійснення судом попередніх процесуальних дій, спрямованих на уточнення обставин справи та підготовку до розгляду. На цьому етапі суд надсилає сторонам ухвалу про відкриття провадження, роз'яснює їхні права та обов'язки, а також визначає строки для надання пояснень чи додаткових документів. Нормативне закріплення цього етапу передбачає можливість суду витребувати додаткові матеріали, якщо це необхідно для з'ясування обставин справи. Крім того, на цій стадії можуть вирішуватися питання про залучення до справи інших осіб, наприклад, третіх осіб або представників. Такий підхід дозволяє забезпечити повноту підготовчого процесу та врахувати всі аспекти спору, що підлягатимуть розгляду.

Важливим елементом підготовчого провадження є обмін процесуальними документами між сторонами. Нормативна основа цього процесу встановлює обов'язок сторін надати свої пояснення, заперечення чи клопотання у визначені судом строки. Цей етап спрямований на забезпечення принципу змагальності, оскільки сторони мають можливість викласти свої позиції та ознайомитися з аргументами опонентів. Суд, зі свого боку, контролює дотримання строків і може застосовувати заходи процесуального примусу у разі їх порушення. Нормативне регулювання цього етапу

підкреслює важливість активної участі сторін у підготовчому процесі, що сприяє формуванню чіткої структури спору.

Ще однією складовою підготовчого провадження є вирішення судом клопотань сторін, які можуть стосуватися витребування доказів, призначення експертизи чи забезпечення позову. Нормативна основа цих дій міститься в положеннях, які надають суду повноваження вживати заходів для забезпечення повного з'ясування обставин справи. Наприклад, суд може зобов'язати сторони надати додаткові документи або залучити свідків, якщо це необхідно для розгляду спору. Такий підхід дозволяє усунути процесуальні перешкоди ще до початку розгляду по суті, що сприяє швидкому та обґрунтованому вирішенню справи [12, с. 245].

Підготовче провадження також включає стадію підготовки до попереднього судового засідання. Цей етап передбачає аналіз судом отриманих матеріалів, оцінку позицій сторін і визначення питань, які потребують додаткового з'ясування. Нормативне закріплення цього етапу встановлює строки та порядок повідомлення сторін про дату засідання, а також можливість його проведення в режимі відеоконференції. Попереднє судове засідання є кульмінацією підготовчого провадження, оскільки воно дозволяє суду остаточно визначити межі спору та підготувати справу до розгляду по суті. Нормативна основа цього етапу підкреслює його значення як завершального елементу підготовчого процесу.

Нормативне регулювання підготовчого провадження також передбачає можливість його адаптації до особливостей окремих категорій справ. Наприклад, у справах, що стосуються захисту прав дітей або сімейних спорів, суд може застосовувати спрощені процедури або встановлювати скорочені строки для підготовчих дій. Така гнучкість дозволяє врахувати специфіку спору та забезпечити його швидке вирішення. Водночас нормативна основа встановлює чіткі межі для таких адаптацій, щоб уникнути порушення прав сторін. Це свідчить про збалансований підхід законодавця до регулювання підготовчого провадження.

Ще одним аспектом нормативного закріплення є регулювання строків підготовчого провадження. Цивільний процесуальний кодекс України встановлює загальні строки для здійснення підготовчих дій, які можуть бути продовжені за наявності обґрунтованих підстав. Наприклад, у справах зі складними фактичними обставинами суд може продовжити підготовчий етап для забезпечення повноти зібраних матеріалів. Нормативна основа цього аспекту спрямована на забезпечення балансу між швидкістю провадження та якістю підготовки, що є важливим для реалізації права на справедливий суд [21, с. 312].

Нормативне закріплення підготовчого провадження також передбачає можливість його припинення або завершення на певних підставах. Наприклад, суд може закрити провадження, якщо сторони уклали мирову угоду, або залишити позов без розгляду у разі неявки позивача. Такі положення дозволяють суду ефективно управляти підготовчим процесом і уникати непотрібних процесуальних дій. Нормативна основа цих процедур підкреслює їх значення для забезпечення процесуальної дисципліни та раціонального використання судових ресурсів.

Отже, стадії підготовчого провадження в цивільному процесі мають чітке нормативне закріплення, яке забезпечує їх послідовність і структурованість. Відкриття провадження, обмін процесуальними документами, вирішення клопотань і підготовка до попереднього судового засідання формують комплексний механізм, спрямований на організацію судового розгляду. Нормативна основа, визначена Цивільним процесуальним кодексом України, дозволяє суду адаптувати підготовчий процес до особливостей справи, зберігаючи при цьому єдині стандарти провадження. Такий підхід сприяє реалізації принципів законності та змагальності, що є основою справедливого судового процесу.

1.3. Повноваження суду та процесуальні дії учасників на підготовчому етапі

Підготовчий етап цивільного процесу характеризується активною взаємодією суду та учасників провадження, що спрямована на організацію належного розгляду справи. Повноваження суду на цьому етапі поєднують організаційні, контрольні та розпорядчі функції, які дозволяють забезпечити чіткість і послідовність процесу. Водночас учасники провадження, зокрема сторони, треті особи та їхні представники, виконують низку процесуальних дій, що сприяють уточненню обставин спору та підготовці матеріалів до розгляду. Така взаємодія базується на принципах змагальності та диспозитивності, що визначають баланс між судовою ініціативою та активністю сторін. Нормативна основа, закріплена в Цивільному процесуальному кодексі України, чітко регламентує як повноваження суду, так і обов'язки учасників, створюючи структурований механізм підготовки.

Суд на підготовчому етапі наділений широкими повноваженнями, які дозволяють йому керувати процесом і забезпечувати його належний перебіг. Одним із ключових напрямів діяльності суду є роз'яснення учасникам їхніх прав і обов'язків, що сприяє усвідомленому виконанню процесуальних дій. Суд також має право витребувати додаткові документи, якщо поданих матеріалів недостатньо для з'ясування обставин справи. Наприклад, у разі нечіткості позовних вимог суд може зобов'язати позивача уточнити їх, що допомагає уникнути процесуальних помилок на подальших етапах. Крім того, суд вирішує питання про залучення до справи інших осіб, таких як треті особи чи свідки, якщо їхня участь необхідна для повного розгляду спору. Ці повноваження спрямовані на забезпечення повноти підготовчого процесу [3, с. 204].

Процесуальні дії учасників на підготовчому етапі включають подання пояснень, клопотань і документів, які мають значення для справи. Сторони зобов'язані своєчасно надавати свої позиції, включаючи позовні вимоги, заперечення чи відзивы, що дозволяє суду сформувати повне уявлення про

спір. Наприклад, відповідач може подати заперечення проти позову, вказавши на невідповідність вимог закону або відсутність підстав для їх задоволення. Такі дії є проявом принципу змагальності, оскільки сторони самостійно обґрунтовують свої позиції. Водночас учасники мають право подавати клопотання, наприклад, про призначення експертизи чи забезпечення позову, що сприяє захисту їхніх інтересів.

Важливим аспектом повноважень суду є його роль у сприянні примиренню сторін. Суд може пропонувати сторонам укласти мирову угоду або звернутися до медіації, що дозволяє вирішити спір без необхідності тривалого розгляду. Ця функція є добровільною, але суд зобов'язаний роз'яснити сторонам переваги такого підходу. Наприклад, у спорах майнового характеру мирова угода може бути вигідною для обох сторін, оскільки дозволяє уникнути додаткових витрат. Нормативна основа таких дій передбачає можливість суду відкласти підготовчі дії для надання сторонам часу на переговори. Це підкреслює гнучкість судових повноважень на підготовчому етапі.

Процесуальні дії учасників також включають надання доказів, які мають значення для вирішення спору. Сторони самостійно визначають, які документи чи свідчення подавати, але суд може втрутитися, якщо докази є недостатніми або потребують уточнення. Наприклад, суд може зобов'язати позивача надати оригінали документів, якщо подані копії викликають сумніви. Такий підхід дозволяє забезпечити достовірність матеріалів, що будуть розглядатися. Водночас учасники мають право оскаржувати дії опонентів, наприклад, заперечувати проти прийняття певних доказів, що сприяє реалізації їхніх процесуальних гарантій [10, с. 176].

Суд також має повноваження щодо застосування заходів процесуального примусу у разі невиконання учасниками їхніх обов'язків. Наприклад, якщо сторона не подає пояснення у встановлені строки, суд може накласти штраф або вважати певні обставини визнаними. Такі заходи спрямовані на забезпечення дисципліни в процесі та запобігання затягуванню

підготовчого етапу. Нормативна основа цих повноважень дозволяє суду діяти в межах закону, зберігаючи при цьому баланс між примусом і добровільною участю сторін. Це підкреслює контрольну функцію суду на підготовчому етапі.

Ще одним важливим аспектом є повноваження суду щодо визначення порядку підготовчих дій. Суд може встановлювати строки для подання документів, призначати дати для попередніх слухань або вирішувати питання про проведення підготовчого засідання в режимі відеоконференції. Така гнучкість дозволяє адаптувати підготовчий процес до особливостей справи, наприклад, у разі великої кількості учасників або складності спору. Учасники, зі свого боку, можуть пропонувати власні ініціативи, наприклад, просити про перенесення строків через об'єктивні обставини. Це свідчить про взаємодію між судом і сторонами, яка є основою підготовчого етапу.

Процесуальні дії учасників також включають можливість подання зустрічних позовів або уточнення позовних вимог. Наприклад, відповідач може подати зустрічний позов, якщо вважає, що його права порушені позивачем. Такі дії дозволяють сторонам повною мірою реалізувати свої процесуальні можливості та вплинути на перебіг підготовчого процесу. Суд, зі свого боку, оцінює доцільність прийняття таких позовів і вирішує, чи об'єднувати їх із основною справою. Нормативна основа цих дій забезпечує чіткість і прозорість процесу, що сприяє справедливому розгляду [23, с. 124].

Судові повноваження також охоплюють вирішення питань про тимчасові заходи, такі як забезпечення позову чи заборона певних дій. Наприклад, суд може накласти арешт на майно відповідача, якщо є ризик, що воно буде відчужене до завершення розгляду. Такі дії вимагають від суду швидкого реагування та оцінки обґрунтованості клопотань сторін. Учасники, зі свого боку, зобов'язані надавати обґрунтовані пояснення для таких заходів, що підкреслює їхню активну роль у підготовчому процесі. Нормативна основа цих повноважень дозволяє суду діяти оперативно, зберігаючи при цьому права всіх сторін.

Отже, повноваження суду та процесуальні дії учасників на підготовчому етапі цивільного процесу формують комплексний механізм, який забезпечує належну організацію розгляду справи. Суд виконує організаційні, контрольні та розпорядчі функції, спрямовані на керування процесом і сприяння примиренню сторін. Учасники, зі свого боку, активно беруть участь у процесі, надаючи пояснення, докази та клопотання, що дозволяє уточнити обставини спору. Така взаємодія базується на чіткій нормативній основі, яка поєднує судову ініціативу з процесуальною активністю сторін, створюючи умови для справедливого та своєчасного розгляду справи.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДІЇ ПРИ ПІДГОТОВЦІ СПРАВИ

2.1. Визначення предмета доказування та кола доказів

Визначення предмета доказування та кола доказів є центральним елементом підготовчого етапу цивільного процесу, оскільки від цього залежить можливість суду встановити обставини справи та прийняти обґрунтоване рішення. Предмет доказування охоплює сукупність фактів, які необхідно встановити для правильного вирішення спору, тоді як коло доказів включає засоби, за допомогою яких ці факти підтверджуються або спростовуються. Цей процес вимагає чіткої взаємодії між судом і учасниками провадження, що базується на принципах змагальності та процесуальної добросовісності. Нормативна основа, визначена Цивільним процесуальним кодексом України, встановлює порядок визначення предмета доказування та вимоги до доказів, забезпечуючи структурованість і прозорість цього етапу. Такий підхід дозволяє суду зосередитися на ключових аспектах спору, уникаючи розгляду другорядних питань.

Предмет доказування формується на основі позовних вимог, заперечень сторін і норм матеріального права, що підлягають застосуванню. Суд, аналізуючи подані документи, визначає, які факти є спірними, а які не потребують доказування, наприклад, загальновідомі або визнані сторонами факти. Цей процес є динамічним, оскільки сторони можуть уточнювати свої позиції, додаючи нові обставини чи змінюючи вимоги. Наприклад, у спорах про стягнення заборгованості предмет доказування включає факти укладення договору, виконання зобов'язань і наявності боргу. Нормативна основа цього етапу, що суд має право вимагати від сторін уточнення обставин, якщо їхні пояснення є недостатніми, що сприяє чіткості предмета доказування [5, с. 198].

Коло доказів визначається залежно від предмета доказування та включає письмові, речові, усні та електронні докази, а також висновки експертів. Учасники провадження самостійно вирішують, які докази подавати, але суд

може втрутитися, якщо подані матеріали не відповідають вимогам допустимості чи належності. Наприклад, суд може відхилити документ, якщо він не має юридичної сили або не стосується спірних обставин. Нормативна основа цього процесу встановлює, що докази повинні бути отримані законним шляхом і мати значення для справи. Такий підхід дозволяє забезпечити достовірність матеріалів, що будуть використані під час розгляду.

Роль суду у визначенні предмета доказування полягає в його спрямуванні та контролі за діями сторін. Суд має право вказати сторонам на необхідність уточнення фактів або подання додаткових матеріалів, якщо це необхідно для з'ясування обставин. Наприклад, у спорах про визнання права власності суд може вимагати від позивача надати документи, що підтверджують його права на майно. Водночас суд не може самостійно визначати предмет доказування, оскільки це суперечило б принципу змагальності. Учасники, зі свого боку, зобов'язані обґрунтувати свої вимоги та заперечення, надаючи докази, які відповідають спірним обставинам.

Процес визначення кола доказів також включає оцінку їхньої достатності. Сторони можуть подавати різні види доказів, але суд оцінює, чи є вони достатніми для підтвердження чи спростування фактів. Наприклад, у спорах про відшкодування шкоди позивач може надати медичні довідки, свідчення свідків і висновки експертизи, але суд може визнати ці докази недостатніми, якщо вони не підтверджують причинно-наслідковий зв'язок між діями відповідача та шкодою. Нормативна основа цього процесу дозволяє суду вимагати додаткові докази, якщо подані матеріали не дозволяють встановити обставини справи [14, с. 156].

Ще одним аспектом є розподіл обов'язку доказування між сторонами. Згідно з принципом змагальності, кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається. Наприклад, позивач у спорі про розірвання договору має довести факт порушення умов договору відповідачем, тоді як відповідач може надати докази виконання своїх зобов'язань. Суд, зі свого боку, контролює дотримання цього принципу, забезпечуючи рівність сторін у

процесі доказування. Нормативна основа передбачає можливість суду перерозподілити обов'язок доказування у виняткових випадках, наприклад, у спорах, що стосуються захисту прав споживачів.

Визначення предмета доказування та кола доказів також враховує специфіку окремих категорій справ. У справах, що стосуються сімейних спорів, предмет доказування може включати факти, пов'язані з особистими відносинами, які складно довести документально. У таких випадках суд може покладатися на свідчення або висновки психологів. У комерційних спорах, навпаки, акцент робиться на письмових доказах, таких як договори чи фінансові документи. Нормативна основа дозволяє суду адаптувати процес доказування до особливостей справи, зберігаючи при цьому єдині стандарти.

Важливим елементом є забезпечення допустимості доказів, що передбачає їх відповідність встановленим законом вимогам. Наприклад, докази, отримані з порушенням закону, не можуть бути використані в процесі. Суд на підготовчому етапі має право перевірити джерела доказів і відхилити ті, що не відповідають вимогам. Учасники, зі свого боку, можуть оскаржувати докази опонентів, наприклад, вказуючи на їх підробку чи невідповідність. Такий підхід сприяє прозорості процесу доказування та запобігає використанню неналежних матеріалів [20, с. 321].

Визначення предмета доказування та кола доказів також включає можливість подання сторонами клопотань про витребування доказів. Якщо сторона не має доступу до певних документів, вона може звернутися до суду з проханням витребувати їх у третіх осіб або державних органів. Суд, оцінивши обґрунтованість такого клопотання, може задовольнити його, що сприяє повноті зібраних матеріалів. Нормативна основа цього процесу встановлює чіткі строки та порядок витребування, що дозволяє уникнути затягування підготовчого етапу.

Таким чином, визначення предмета доказування та кола доказів є ключовим елементом підготовчого етапу цивільного процесу, що забезпечує можливість встановлення обставин справи. Суд відіграє спрямовуючу та

контрольну роль, тоді як учасники активно беруть участь у процесі, надаючи докази та обґрунтовуючи свої позиції. Нормативна основа цього процесу дозволяє адаптувати його до особливостей справи, зберігаючи принципи змагальності та добросовісності. Такий підхід сприяє формуванню чіткої основи для подальшого розгляду, що є запорукою справедливого судового рішення.

2.2. Вирішення питання щодо складу учасників справи

Вирішення питання щодо складу учасників справи на підготовчому етапі цивільного процесу є важливим елементом, який забезпечує належне представництво всіх зацікавлених осіб і захист їхніх прав. Склад учасників включає позивача, відповідача, третіх осіб, представників, а в окремих випадках інших осіб, чий інтереси можуть бути зачеплені рішенням суду. Цей процес вимагає від суду ретельного аналізу правовідносин, що лежать в основі спору, та чіткого визначення ролі кожного учасника. Нормативна основа, закріплена в Цивільному процесуальному кодексі України, встановлює порядок залучення, заміни чи виключення учасників, що дозволяє забезпечити справедливість і повноту розгляду справи. Такий підхід сприяє реалізації принципу процесуальної рівності та запобігає порушенню прав осіб, які мають відношення до спору.

Основним завданням суду на підготовчому етапі є визначення осіб, які повинні брати участь у процесі, виходячи з характеру спірних правовідносин. Позивач і відповідач є обов'язковими учасниками, оскільки їхні вимоги та заперечення формують суть спору. Однак у багатьох випадках спір зачіпає інтереси інших осіб, які можуть бути залучені як треті особи. Наприклад, у спорах про поділ майна подружжя третя особа може бути залучена, якщо вона претендує на частку цього майна. Суд, аналізуючи подані документи, визначає, чи є необхідність у залученні таких осіб, і приймає відповідну ухвалу. Нормативна основа цього процесу забезпечує можливість суду діяти

за власною ініціативою, якщо це необхідно для захисту прав зацікавлених осіб [7, с. 182].

Залучення третіх осіб є одним із ключових аспектів вирішення питання щодо складу учасників. Треті особи можуть брати участь у процесі з власними вимогами або без них, залежно від їхнього правового інтересу. Наприклад, у спорах про визнання договору недійсним третя особа, яка уклала договір із однією зі сторін, може бути залучена для захисту своїх прав. Суд оцінює, чи може рішення у справі вплинути на права таких осіб, і приймає рішення про їх залучення. Нормативна основа передбачає, що треті особи мають ті самі процесуальні права, що й сторони, за винятком певних обмежень, що сприяє їхній активній участі в процесі.

Ще одним важливим елементом є заміна неналежного учасника. Якщо суд встановить, що позивач або відповідач не є належними сторонами у справі, він може замінити їх на підставі клопотання або за власною ініціативою. Наприклад, у спорах про стягнення боргу, якщо позов подано до неналежного відповідача, суд може замінити його на особу, яка фактично є боржником. Нормативна основа цього процесу встановлює чіткі критерії належності сторін, що дозволяє уникнути процесуальних помилок. Такий підхід сприяє правильному визначенню складу учасників і забезпечує законність подальшого розгляду.

Роль представників у складі учасників також має важливе значення. Сторони можуть брати участь у процесі особисто або через представників, які діють на підставі довіреності чи закону. Суд перевіряє повноваження представників, щоб переконатися в їхній правомочності. Наприклад, у справах за участю неповнолітніх представниками виступають батьки або опікуни, чий повноваження підтверджуються відповідними документами. Нормативна основа цього аспекту забезпечує захист прав сторін, які не можуть самотійно брати участь у процесі, і гарантує їхнє належне представництво [13, с. 210].

Суд також має повноваження вирішувати питання про виключення учасників, якщо їхня участь стає недоцільною. Наприклад, якщо третя особа

втрачає правовий інтерес у справі через зміну обставин, суд може виключити її з процесу. Такий підхід дозволяє уникнути надмірної кількості учасників і зосередитися на ключових сторонах спору. Нормативна основа передбачає, що виключення учасника не повинно порушувати права інших сторін, що підкреслює необхідність обґрунтованого підходу до цього питання. Суд, приймаючи таке рішення, враховує позиції всіх учасників і аналізує можливі наслідки.

Особливу увагу приділено залученню осіб, які не заявляли самостійних вимог, але можуть бути зацікавлені в результаті справи. Наприклад, у спорах про спадщину суд може залучити всіх спадкоємців, навіть якщо вони не є позивачами чи відповідачами, щоб забезпечити повноту розгляду. Нормативна основа цього процесу дозволяє суду діяти ініціативно, якщо це необхідно для захисту прав таких осіб. Такий підхід сприяє запобіганню майбутніх спорів і забезпечує комплексне вирішення правовідносин, що є предметом розгляду.

Вирішення питання щодо складу учасників також включає можливість залучення державних органів або експертів у випадках, передбачених законом. Наприклад, у справах про захист прав дітей суд може залучити органи опіки та піклування для надання висновків. Нормативна основа цього аспекту встановлює чіткі підстави для залучення таких осіб і визначає їхню роль у процесі. Це дозволяє суду врахувати всі аспекти спору, особливо в справах, що мають суспільне значення [17, с. 165].

Ще одним аспектом є врахування процесуальних прав і обов'язків учасників. Суд на підготовчому етапі роз'яснює сторонам і третім особам їхні права, зокрема право подавати клопотання, надавати пояснення чи оскаржувати ухвали. Водночас учасники зобов'язані діяти добросовісно, своєчасно повідомляючи суд про зміну обставин чи неможливість участі. Нормативна основа цього процесу підкреслює необхідність дотримання процесуальної дисципліни, що сприяє впорядкованому перебігу підготовчого етапу.

Отже, вирішення питання щодо складу учасників справи є ключовим елементом підготовчого етапу цивільного процесу, що забезпечує належне представництво всіх зацікавлених осіб. Суд виконує функцію аналізу правовідносин і приймає рішення про залучення, заміну чи виключення учасників, керуючись нормативною основою. Сторони, треті особи та представники активно беруть участь у процесі, реалізуючи свої права та обов'язки. Такий підхід дозволяє сформувати оптимальний склад учасників, що є запорукою справедливого та повного розгляду справи.

2.3. Призначення попереднього судового засідання та його значення

Призначення попереднього судового засідання є кульмінаційним етапом підготовчого провадження в цивільному процесі, спрямованим на остаточне структурування спору та підготовку до розгляду справи по суті. Цей етап дозволяє суду оцінити готовність сторін, усунути процесуальні недоліки та визначити порядок подальших дій. Його значення полягає в забезпеченні процесуальної дисципліни, уточненні обставин справи та створенні умов для справедливого вирішення спору. Нормативна основа, закріплена в Цивільному процесуальному кодексі України, чітко регламентує порядок призначення та проведення цього засідання, надаючи суду інструменти для ефективного управління процесом. Такий підхід сприяє реалізації принципів змагальності та процесуальної економії, що є основою цивільного судочинства.

Основною метою попереднього судового засідання є перевірка повноти зібраних матеріалів і готовності сторін до розгляду справи. Суд аналізує подані документи, пояснення та клопотання, щоб переконатися, що всі необхідні обставини з'ясовані. Наприклад, якщо сторони не надали певні документи, суд може встановити додаткові строки для їх подання. Нормативна основа цього процесу передбачає, що засідання призначається після завершення попередніх підготовчих дій, що дозволяє суду мати повне

уявлення про спір. Крім того, суд роз'яснює сторонам порядок розгляду, що сприяє їхній усвідомленій участі в процесі [16, с. 108].

Ще одним важливим аспектом є вирішення клопотань сторін, поданих до або під час засідання. Сторони можуть просити про витребування додаткових матеріалів, залучення свідків чи призначення експертизи. Суд, оцінюючи обґрунтованість таких клопотань, приймає рішення, які впливають на подальший перебіг процесу. Наприклад, у спорах про відшкодування шкоди клопотання про призначення експертизи може бути вирішальним для встановлення розміру шкоди. Нормативна основа цього аспекту дозволяє суду гнучко реагувати на ініціативи сторін, зберігаючи при цьому процесуальну дисципліну.

Попереднє судове засідання також відіграє важливу роль у сприянні примиренню сторін. Суд може запропонувати сторонам укласти мирову угоду або звернутися до медіації, що дозволяє вирішити спір без необхідності тривалого розгляду. Наприклад, у майнових спорах мирова угода може бути вигідною для обох сторін, оскільки зменшує витрати часу та ресурсів. Нормативна основа передбачає, що суд не може примушувати сторони до примирення, але зобов'язаний роз'яснити переваги цього механізму. Такий підхід підкреслює значення засідання як платформи для діалогу між сторонами.

Суд на цьому етапі також визначає межі розгляду справи, уточнюючи спірні питання та виключаючи ті, що не мають значення. Наприклад, якщо позивач уточнює свої вимоги, суд аналізує, як це вплине на предмет спору, і коригує порядок розгляду. Нормативна основа цього процесу дозволяє суду звужити коло питань, що підлягають розгляду, що сприяє раціональному використанню судових ресурсів. Такий підхід забезпечує чіткість і прозорість подальшого процесу, що є важливим для сторін і суду [25, с. 90].

Ще одним аспектом значення попереднього судового засідання є можливість усунення процесуальних недоліків. Суд може виявити, що певні дії сторін, наприклад, подання неналежних документів, перешкоджають

розгляду справи. У таких випадках суд встановлює строки для виправлення недоліків або застосовує заходи процесуального примусу. Наприклад, якщо позивач не сплатив судовий збір, суд може надати йому час для виконання цього обов'язку. Нормативна основа цього аспекту підкреслює важливість своєчасного усунення перешкод для розгляду справи.

Попереднє судове засідання також дозволяє суду оцінити можливість спрощеного провадження у справі. У справах незначної складності, таких як стягнення невеликих сум, суд може вирішити розглядати справу без виклику сторін, якщо це не порушує їхніх прав. Нормативна основа цього процесу передбачає чіткі критерії для застосування спрощеного провадження, що дозволяє суду адаптувати процес до особливостей справи. Такий підхід сприяє швидкому вирішенню спорів, зберігаючи при цьому їхню якість.

Важливим елементом є забезпечення доступу до судового захисту через роз'яснення сторонам їхніх прав. Суд на засіданні може пояснити, як правильно сформулювати клопотання чи оскаржити ухвалу, що особливо важливо для осіб без юридичної освіти. Нормативна основа цього аспекту підкреслює необхідність створення умов для реалізації процесуальних прав, що сприяє рівності сторін. Наприклад, у спорах за участю фізичних осіб суд може роз'яснити порядок подання доказів, щоб уникнути процесуальних помилок [8, с. 162].

Попереднє судове засідання також має значення для встановлення строків і порядку розгляду справи. Суд визначає дату основного розгляду, враховуючи складність справи та позиції сторін. Наприклад, у справах із великою кількістю учасників суд може встановити триваліший підготовчий період. Нормативна основа цього процесу дозволяє суду гнучко визначати строки, що сприяє впорядкованому перебігу провадження. Такий підхід забезпечує баланс між швидкістю та якістю розгляду.

Таким чином, призначення попереднього судового засідання є ключовим елементом підготовчого етапу цивільного процесу, що забезпечує остаточне структурування спору та підготовку до розгляду по суті. Його

значення полягає в уточненні обставин, вирішенні клопотань, сприянні примиренню та усуненні процесуальних недоліків. Нормативна основа цього процесу дозволяє суду ефективно керувати провадженням, адаптуючи його до особливостей справи. Такий підхід сприяє реалізації принципів справедливості та процесуальної економії, створюючи умови для обґрунтованого вирішення спору.

ВИСНОВКИ

Підготовка справи до судового розгляду є ключовою стадією цивільного процесу, яка забезпечує ефективність, справедливість і своєчасність розгляду справи. Проведене дослідження дозволяє сформулювати такі висновки:

1. Підготовче провадження в цивільному процесі має комплексну правову природу, спрямовану на створення умов для правильного та швидкого розгляду справи. Його мета полягає в уточненні позовних вимог, визначенні предмета спору та забезпеченні процесуальної економії.

2. Стадії підготовчого провадження, закріплені в Цивільному процесуальному кодексі України, включають відкриття провадження, підготовчі дії сторін і суду, а також проведення попереднього судового засідання. Нормативне регулювання забезпечує структурованість цього етапу, однак потребує вдосконалення для підвищення ефективності.

3. Суд на підготовчому етапі виконує активну роль, визначаючи процесуальні дії сторін, сприяючи примиренню та забезпечуючи належну організацію провадження. Учасники процесу, зі свого боку, зобов'язані надавати докази, уточнювати вимоги та заперечення, що впливає на якість підготовки.

4. Визначення предмета доказування та кола доказів є центральним елементом підготовчого провадження, оскільки від цього залежить обґрунтованість судового рішення. Недостатня активність сторін у наданні доказів може ускладнити цей процес.

5. Вирішення питання щодо складу учасників справи має важливе значення для забезпечення їхніх процесуальних прав і обов'язків. Чітке визначення сторін, третіх осіб та інших учасників сприяє уникненню процесуальних помилок.

6. Попереднє судове засідання відіграє ключову роль у підготовці справи, дозволяючи суду оцінити готовність сторін, вирішити спірні питання та визначити подальший порядок розгляду. Його значення полягає в забезпеченні процесуальної дисципліни та прискоренні судового процесу.

На основі проведеного аналізу можна констатувати, що підготовче провадження в цивільному процесі України потребує вдосконалення, зокрема в частині підвищення процесуальної активності сторін, чіткішого нормативного регулювання процедур примирення та оптимізації строків підготовки. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку практичних рекомендацій для підвищення ефективності цього етапу судочинства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 09.05.2025).
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-20#Text> (дата звернення: 09.05.2025).
3. Богданов Ю. В. Цивільний процес: підручник / Ю. В. Богданов. Київ: Кондор, 2013. 520 с.
4. Васильєв С. В. Цивільний процес: підручник / С. В. Васильєв. Київ: Алерта, 2019. 506 с.
5. Гетманцев О. В. Цивільне процесуальне право України (загальна частина): підручник / Л. А. Кондрат'єва, Л. А. Остафійчук, А. Л. Паскар, І. Ю. Татулич. Чернівці: Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 2022. 412 с.
6. Горецький О. В. Процедури примирення в цивільному судочинстві. Київ: Логос, 2019. 200 с.
7. Горецький О. В. Процедури примирення в цивільному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2019. 224 с.
8. Джавадов Х. А. Деякі проблемні аспекти підготовки цивільних справ до судового розгляду. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 159–163. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2021.29> (дата звернення: 09.05.2025).
9. Джавадов Х. А. Проблеми ефективності цивільного судочинства. Київ: Юридична думка, 2018. 320 с.
10. Климчук С. І. Основи цивільного процесуального права: підручник. Київ: Ніка-Центр, 2017. 390 с.
11. Кравчук В. М. Підготовче провадження в цивільному процесі: сучасні виклики та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук*

України. 2023. № 2. С. 110–118. URL: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2023-2-110> (дата звернення: 09.05.2025).

12. Левицька А. О. Основи цивільного процесу: підручник / А. О. Левицька. Київ: Літера, 2012. 400 с.

13. Олійник Т. І. Судові акти у цивільному процесі: підручник. Київ: Товариство «Знання», 2010. 290 с.

14. Погребняк О. М. Процесуальні особливості розгляду цивільних справ: підручник. Київ: Право, 2012. 315 с.

15. Пригоцький В. А. Цивільний процес: курс лекцій. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2017. 484 с.

16. Середницька І. А. Цивільний процес в питаннях та відповідях: навч. посібник. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2019. 143 с.

17. Солодовник Т. В. Право на справедливий суд у цивільному процесі: підручник. Київ: Товариство «Знання», 2015. 200 с.

18. Стаднік О. В. Система цивільного процесуального права: підручник. Київ: Право, 2016. 310 с.

19. Тимченко Г. П. Принципи цивільного і адміністративного судочинства в Україні: проблеми теорії і практики. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 187–192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2012_3_31 (дата звернення: 09.05.2025).

20. Тимченко Г. П. Принципи цивільного та адміністративного судочинства в Україні: проблеми теорії і практики: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Київ, 2012. 496 с.

21. Цивільний процес України: підручник / за ред. В. О. Кучера. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. 768 с.

22. Цивільний процес: навч. посібник / за заг. ред. В. А. Кройтора; О. Г. Бортнік, О. Л. Зайцев, В. А. Кройтор та ін. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2022. 336 с.

23. Шевчук О. В. Підготовка цивільних справ до судового розгляду: процесуальні аспекти. *Юридичний вісник*. 2018. № 4. С. 122–127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/yuv_2018_4_20 (дата звернення: 09.05.2025).

24. Ясинок М. М. Ефективність підготовчого провадження в цивільному процесі України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. С. 145–148. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-6/35> (дата звернення: 09.05.2025).

25. Ясинок М. М. Процесуальні особливості підготовки справ до судового розгляду в цивільному судочинстві. *Право і суспільство*. 2020. № 5. С. 89–94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2020_5_15 (дата звернення: 09.05.2025).